
RADİKAL DEMOKRASİ YA DA DEMOKRASİYİ “DERİNLEŞTİRME” UMUDU

M. Çağatay OKUTAN*

*Demokrasi nedir'i, demokrasi ne olmalıdır'dan ayırmaya
olanak yoktur. Demokrasi, ancak, idealleri ve değerleri ona
varlık kazandırdığı sürece, var olur.*

G. SARTORI

Demokrasi, insanoğlunun üzerinde en çok düşündüğü kavramlardan biri olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Kuşkusuz bu uğraşın, bu çalışmanın kapsamı dışında kalan, birçok nedeni vardır. Öte yandan, “olan”la “olması gereken”in diyalektiğiyle yol alacak demokratik pratiklere Sartorici vurgu, söz konusu tartışmanın hiç bitmeyeceği yönünde güçlü bir ima da içerir. Bugüne kadar kullanılan ve bundan sonra da kullanılacağı aşikâr olan sıfatlarla tanımlanan ve çeşitlendirilen demokrasi, önüne getirilen kavramlarla kimi zaman özsel bir kaymaya uğrarken kimi zaman da ideal toplum tasarımlarını ifadelendirebilmektedir.

Sosyal, liberal, klasik, gelişmeci, korumacı nitelermeleri, demokrasi kavramının önüne getirilen sıfatlardan sadece birkaçı. Son zamanlarda

---

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

bunlara, "radikal"i de eklenmiş durumda. Artık demokrasi, sıfatsız kullanımıyla, bir yandan politik aktörlerin pragmatizimlerini meşrulaştırmaya yarayan elastik bir kavram halini almakta bir yandan da teorik tartışmalardaki merkezi konumunu kaybetmektedir. Demokrasiyi "derinleştirme" gayreti içindeyken, derinlerde kaybolmanın riski göz ardı edilmektedir.

Demokrasi üzerine tartışmaların tarihi keşfi kadar eskidir. Perikles'in demokrasi taraftarlığı, Aristophanes'in komedyelerinde karşıtığa dönüşür. Ne Sokrates, ne Platon, ne de Aristoteles demokrasiyi sever. Antik zamandan yakın zamanlara gelindiğinde de değişen fazla bir şey olmayacaktır. Hobbes, Leviathan'ı mutlak güçle donatırken, Locke buna itiraz edecektir. Birçok taraftarı ve karşıtları ile demokrasi, değer yüklü bir kavram olma halini sürdürmektedir.

Her koşulda, Atina'ya kadar dayanan kökeninden bu yana demokratik teori, direkt katılım, politik eşitlik ve halk egemenliği vurgusunu sürdürmüştür. Site-devletinde, çağdaş standartlara uygun bir demokratik pratik mümkün olmamışsa da, daha sonraları yapılan teorik tartışmalara hizmet etmiştir. Liberal gelenek, sivil toplumun gelişimi ve devlet iktidarının sınırlanması üzerine vurgu yapmıştır. Bir halk vesayeti temini bağlamında kurumsallaşmış temsil, özgürlükler, sivil ve siyasi haklar desteklenmiştir. Fransız Devrimi'nden bu yana demokrasi hakkında çok şey yazılmıştır. Bugün dünyadaki birçok rejim demokratik olma amacı gütmektedir. Sosyal bilimler, dünya üzerinde farklı zamanlarda ve bölgelerde varolan demokrasi pratiği veya teorisiyle bağlantılı sorunlara işaret etmektedirler. Bu nedenle, farklı demokratik bakışların ve kavramların nasıl bağdaştırılacağı sorunu hala canlılığını korumaktadır (O'Loughlin / Ward vd., 1998: 546-547).

Demokratik meşruiyet fikri, söz konusu sorunu aşmada bir yol haritası olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda demokratik meşruiyet devlet iktidarını kullanma yetkisini, yönetilen konumundaki toplum üyelerinin kolektif kararlarına bağlar. Demokrasi kavramının bu soyut tanımı (Cohen, 1999a: 140), aynı zamanda sorunların başladığı noktadır. Kolektif kararlar nasıl alınacak? Günümüz demokrasi pratiklerinin bunu gerçekleştirilmede yeterlilikleri var mıdır veya eksikleri nelerdir?

Radikal demokrasi, bu soruların veya "sorunların" üstesinden gelmeye çalışan bir arayışın ürünü olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, liberal demokrasinin "derinleştirilmesi" amacına

odaklanmakta, bu eleştirel bakış hem ideal bir vurguyu hem de zihinsel bir karmaşayı beraberinde getirmektedir.

Liberal Demokrasiye Radikal Eleştiriler

Aydınlanma evrenselciliği ve rasyonalizmini anlamlandırılan "insan doğası", "evrensel akıl" ve "akıl sahibi özerk özne" gibi kategorilerin son zamanlarda postmodern bir eleştiriye tabi tutulduğu ifade edilmektedir. Eleştirinin dozu kimilerince, demokrasi idealini tehlikeye sokacak mahiyettedir. Nitekim Habermas, Aydınlanma'ya içkin olan demokrasi idealinin, rasyonalist ve evrenselci perspektifle bağının yadsınamayacağını vurgulamaktadır (Mouffe, 1999: 347).

Aydınlanma'nın politik projesinin liberal bir politik düzen veya burjuvazinin kendini ifade etme arayışlarının bir uzantısı olduğu düşünüldüğünde, söz konusu eleştirilerin liberalizmin temel parametrelerini sorgulayıcı bir mahiyete bürüneceği kolaylıkla fark edilecektir. Ancak bu sorgu, hem sorunsuz değildir hem de ironiktir. İroni, Keyman'a göre, Soğuk Savaş'ın bitimi ile alternatifsiz kalan global kapitalizmin aynı dönemde eleştiriye tabi tutulmasıdır. Bir başka ifadeyle, sosyalist sistem karşısında önemli bir zafer elde eden liberalizm kendini paradigmatic bir krizin içinde bulmakta, uluslararası düzeyde hegemonik bir kod olarak varlığını sürdürürken meşruluk sorunuyla da uğraşmaktadır (Keyman, 2000: 83-84).

1980'lerin sonundan itibaren sosyalist sistemlerin dumura uğraması, liberalizmin ve liberal demokrasinin eşitlik, adalet veya demokrasinin tek meşru temeli olarak savunulmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak, bu savın tarafları kadar karşıtları da mevcuttur. Üstelik, liberalizme dönük eleştiriler, son zamanlarda nitelik değiştirmiş olsa da, daha eskilere dayanmaktadır. Nitekim, liberalizme karşı savlar üç başlık altında toplanabilir: İlki, bireysel özgürlük ve haklar vurgusunun, rekabetçi bir bencilliğe yol açtığı ve dolayısıyla, her açıdan kendini koruma refleksi ile donanmış bireyin daha geniş topluluklar için çaba sarf etmediğidir. İkincisi, liberalizm sadece siyasal eşitlikler üzerinde yoğunlaşmakla, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri görmezden gelmekte, üstelik bu eşitsizliklerin çoğalmasına katkı sağlamaktadır. Üçüncüsü ise, liberal temsili sistemlerin siyasal katılımı daralttığına ilişkindir. Bu savlar ortadan kalkmamış olmakla birlikte, ele alınış biçimleri itibariyle artık farklılık göstermektedir. Örneğin feminist hareketler cinsiyetçi ayrımın soyut bireycilikle özdeşleştirilmesi eğilimini taşırlarken, birçokları için de liberalizm eşitlik idealiyle homojenleştirici bir amaca hizmet

etmektedir. Nihayet çeşitlilik ve farklılığın liberal demokrasi pratiklerinde anlamını yitirdiğine dair genel bir kanaat da, liberalizmi eleştirenlerce paylaşılmaktadır (Phillips, 1999: 199-200).

Liberalizmde varolduğuna odaklanan paradigmatik krizin ana dayanağı, çeşitlilik / farklılık eksenli bir toplumsal düzenin gerçekleşemediği yönündeki kanıdır. Bu durum, soyut birey kavramına içkin "vatandaş-birey" kategorisinin, yeni toplumsal hareketlerde temerküz eden kimlik politikalarıyla da eleştiriye tabi tutulmasına neden olmaktadır. Soyut vatandaş-birey kategorisinin farklılıkları hesaba katmadığı düşünülmekte ve böylece, liberalizmin belirgin bir meşruluk krizine sürüklendiği düşünülmektedir. Hal böyle olunca, demokrasiye bakışta yeni bir paradigmaya ihtiyaç hissedilmektedir. Kuşkusuz bu paradigma demokrasiyi kimlik / fark ilişkisi çerçevesinde tartışmaya açmaktadır. Bu yönde bir tartışmanın çoğulcu toplum anlayışına yöneleceği çok açıktır. Dolayısıyla demokrasi, farklılığı tanımaya dönük olarak yeniden kurgulanmaktadır (Keyman, 2000: 83-84).

Eleştiriler, yarışmacı temsil sisteminin işlerliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre, politik tercihler şekillenirken veya bir sonuç olarak ortaya çıkarken, temsilcilere güven konusunda endişe duyulmaktadır. Yarışmacı temsil sistemi, yurttaşlara alternatif kanun ve politikaların değeri hakkında hüküm verme, bu hükümlerin belirleyiciliği altında temsilcileri sorumlu tutma fırsatı verebilmektedir. Ancak temsil, resmi sorumluluğu garanti etmede sınırlı bir araçtır. Vatandaş kapasitelerinin dumura uğraması, özellikle demokratik yetenek ve alışkanlıklarının bulunmadığı durumlarda, kamu işlerinde hüküm vermekten kaçınma bağlamında mümkün olabilmektedir (Cohen / Fung, 2007: 25).

Kaçınma, politik bilim literatüründe "politik soğuma" olarak ifade edilmekte ve Renault bu durumun çok daha kompleks bir yapının ürünü olduğunu düşünmektedir. Politik soğuma, işsizliğin büyümesi, refah devletinin karşılaştığı krizler, ekonomik ve politik değiş tokuşun küreselleşmesinin vuku bulduğu kompleks bir karşılıklı etkilenmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşlı Batı demokrasilerinde olduğu kadar Doğu Avrupa'nın yeni demokrasilerinde de birçok birey, sosyal problemlerin parlamenter tartışmalarda ve siyasal partilerce dikkate alınmadığını düşünmekte, bu durum politik alandan soğuma hissini güçlendirmektedir (Renault, 2005: 138).

Radikal demokratlar, en önemli üç politik değerden biri olarak kabul edilen sorumluluk fikrinin (diğ er ikisi; eş itlik ve ö zerklik), politik soğ uma nedeniyle anlamsızlaşt ığını düşünmektedirler. Eş itlik fikri konusundaki kaygılarına da benzer argümanlar sunmaktadırlar. Gerç i modern temsili demokrasilerin, oy vermede mülkiyet, cinsiyet, ırk, sosyal statü vb. kriterlerin dikkate alınmaması ö rneğ inde olduğu gibi, halka kolektif karar verme süreçlerinde eş it muamelede bulunmalarıyla önemli bir aş ama kaydettikleri ifade edilmektedir. Ancak, bu koş ulların varlığına rağ men, yarış macı temsil içinde politik etki için fırsatları şek illendiren unsurların sosyal ve ekonomik eş itsizlikler olduğunun gözden kaçırılmaması gereğ i üzerinde durmaktadırlar. Ekonomik avantaj, politik avantaj için önemli bir kaynak olarak algılanmalı, varolan ekonomik eş itsizliklerin tam olarak giderilmesi mümkün değ ilse bile, bireylere uygun tartış ma / müzakere ortamları sağ lanarak politik eş itliğ in sağ lanmasına yönelinmelidir (Cohen / Fung, 2007: 25).

Bu yaklaş ım Wolin'de, "anayasal demokrasi, bir anayasaya uygun düş en demokrasidir; demokratik veya demokratikleş tirilmiş anayasacılık değ ildir, ç ünkü aktör olarak demos'un yer almadığı demokrasidir" ifadesiyle mantıksal sonuçlarına götürölmektedir. Ö yle ki demos, "artık siyasetini vekaleten ve televizyon kahinlerinin açıklamaları, talk-show gevelemeleri ve alimlerin yutturduğu gülünç siyasal gösteriler aracılığ ıyla pasif olarak yürütmek zorunda" kalan bir aktör durumuna düş mektedir (Wolin, 1999: 55-60).

Wolin'in bu değerlendirmesi, politik ö zerklik konusunda yarış macı temsil sisteminin belirgin bir başarıs ızlığ a uğ radığı yönündeki değerlendirmelere de kaynaklık etmektedir. Buna göre, yarış macı temsil sistemi, kendilerinin yapmış oldukları kurallarla yaşamak konusunda halkı muktedir kılma anlamında bir politik ö zerklik gerç ekleş tirme kapasitesinde değ ildir. Dolayısıyla politik ç ıktıların, para veya oylarla desteklenen ç ıkar dengeleriyle veya daha genel bir ifadeyle, politik iktidarı ele geç irmeye dönük ç ıkar çatış malarıyla belirlendiğ i düşünölmektedir (Cohen / Fung, 2007: 25-26).

Radikal demokratların üzerinde ısrarla durdukları bu eleş tiriler, liberalizmin total manada reddi anlamına gelmemektedir. Tam aksine, hem liberalizmin demokrasi bağ lamında katkıları dikkate alınmakta hem de demokratik ideallere yaklaş ması amacı doğ rultusunda "derinleşt irilmesi" gereğ ine odaklanmaktadırlar. Ö rneğ in Habermas, iki güçlü normatif sezginin, liberal gelecek içindeki önemi üzerinde durmaktadır. Bir yandan, eş it bireysel özgürlükler fikri eş itlikç i

evrenselliğin moral standardını temin etmektedir. Diğer yandan, her insan kendi kanıları ve tercihlerine göre yaşam sürdürme hakkına sahip olacağından bireyselliğin de bir etik standardı oluşmaktadır. Bütün vatandaşlar için eşitlik, hukukun genelliği içinde anlamını bulmaktadır (Habermas, 2005: 1).

Habermas'ın bu değerlendirmesi, ilk modern anayasalardaki temel haklar kataloğu ile ilgilidir. Söz konusu haklar, kamusal otoritenin belirlenmiş birkaç işlevle sınırlandırılmasını garanti ettiği gibi, toplumun özerkliğini de temin ediyordu. Bunun yanı sıra anayasalar özel bireylerin kamusal bir gövde halinde toplanmalarını sağlayarak, burjuva toplumunun ihtiyaçlarını devlete ileterek politik otoritenin rasyonelleşmesine hizmet etmiş oluyordu. Hem piyasadaki etkinlikler hem de kamusal alanın politik baskıdan uzak kalması genel yarara ulaşma konusunda bir sıkıntı doğurmadı. Ancak Habermas'a göre kamusal alanın liberal modeli artık refah devleti biçiminde örgütlenmiş ve endüstriyel gelişimini tamamlamış kitle demokrasilerinde uygulanma şansı bulamamaktadır. Çünkü, "özel alan içine hapsedilmiş olan çatışmalar, davetsiz misafir olarak kamusal alana girmeye başladı. İhtiyaçlarını hiçbir şekilde kendi kendini yöneten pazarla karşılayamayan gruplar, devlet düzenlemesi talep etmeye yöneldi. Artık bu taleplere aracılık etmek zorunda olan kamusal alan şiddetli çatışmalar biçimini alan çıkar çatışmasının alanı haline gelmeye başladı. Sokakların baskısı altında yapılmak zorunda kalındığı aşikâr olan yasaların, kamusal tartışma içindeki özel bireylerin konsensüse varması sonucu ortaya çıkan yasalar oldukları hiç söylenemez" (Habermas, 2004: 99-101). Dolayısıyla, mülksüz kitleler özel alanda özerk kalabilmek veya kendilerini güven içinde hissetmek için, sosyal devletin sağlayacağı imkanlara muhtaç hale geldiler (Habermas, 1997: 29). Devletle toplumun iç içe geçmesine neden olan bu gelişmeler, klasik demokratik kamusal alanın işlevsizleşmesine neden olmaktadır (Özbek, 2004: 59).

Habermas'ın varmak istediği nokta, demokrasinin liberal, cumhuriyetçi ve usulcü-müzakereci modelleri arasında ayrıma gitmektir. Bu bağlamda hem liberal hem de cumhuriyetçi modelin devleti merkeze alan bir toplum anlayışına yaslandığını iddia etmekte ve itirazları da bu yönde olmaktadır (Benhabib, 1999a: 15). Önerisi, Söylem Kuramı'nda sentezlenen yeni bir demokratik süreçtir. Buna göre, liberal görüşte demokratik süreç farklı çıkarların uzlaşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Oy hakkı, temsil, karar mekanizmaları vb. ile hakkaniyetin sağlandığına dair güçlü bir kanaat vardır ve bu, liberal temel haklar

söylemi ile de gerekçelendirilmektedir. Cumhuriyetçi görüşte ise bir etik-politik söylem aracılığıyla demokratik irade oluşmakta ve bütün vatandaşların paylaştığına atıf yapan bir müzakere sürecinden yol almaktadır. Söylem Kuramı, her iki taraftan öğeler alarak demokratik süreci daha da etkinleştirmekte (Habermas, 1999: 44) veya radikalleştirmektedir.

Radikal Demokrasi Nedir?

Radikal demokrasi eksenli fikirlerin, akademik çevrelerde ciddi bir popülarite kazandığına şüphe yoktur. Bu ilginin çıkış noktası, geleneksel demokrasilerde vatandaşların kapasiteleri ve ulusal hükümetlerin düzenleyici işlevleri konusunda belirgin bir şüpheliğin hakim olmasıdır. Geleneksel demokrasilerden kastedilen, oy verme, konuşma ve birlik hakkı gibi imkanların sunulduğu, politik iktidarın kontrolünü ele geçirmenin birden çok partinin yarıştığı düzenli seçimlerle mümkün olduğu ve nihayet temsilciler için oy verme yoluyla vatandaş çıkarlarının ifade şansı bulabildiği bir politik haklar pratiğinin kurumsallaştığı yarışmacı temsil sistemleridir. Kuşkusuz, kitle demokrasilerinin, yarışmacı temsil sistemleri olarak organize edilmeleri gereklidir. Radikal demokratlar, politik yaşamın bu temel gerçeğini kabul ederler, ancak demokratik değerlerin çok daha fazla yaygınlaşması konusu üzerinde dururlar. Bu bağlamda, iki temel argümanın önemine vurgu yaparlar. İlki, kökleri Rousseau'ya kadar uzanan, kamusal karar vermede mümkün olan en geniş katılımın sağlanması fikridir. Vatandaşların kamu tercihlerinde direkt role sahip olmaları veya en azından mevcut politik konularla daha yakından meşgul olmaları önerilmektedir. İkincisi ise, çıkar ve güç politikası yerine müzakereye yapılan vurgudur. Vatandaşların müzakeresi, kamu problemlerinin en iyi ne şekilde çözümlenebileceğine dair konuşmalara dayandırılır (Cohen / Fung, 2001: 23-24).

Radikal demokrasinin, liberal hakları ve liberalizmi anlamada bir değişiklik yarattığı veya liberal tasavvurda hakların değerinin düştüğüne dair bir iddiayı (Chambers, 2004: 185-186) öne sürdüğü ifade edilmesine rağmen, liberal kültür için pozitif bir vizyon ve liberal kültürün kendini nasıl genişleteceği veya derinleştireceği sorusuna yapıcı bir karşılık olarak algılanması da mümkündür (Berry / Moss, 2007). Nitekim, radikal demokrasi konusunda ciddi çalışmalarıyla tanınan Mouffe, tam bir eşitlik ve özgürlüğü hedef edinen bir demokrasi projesinin, temsili demokrasinin kazanımları üzerinden yol alan bir

demokratik prensipler genişlemesiyle olanaklı olduğunu düşünmektedir (Nash, 1994: 1206).

Liberal demokrasinin çoğulculuk esası çerçevesinde yeniden kurulması gereğine odaklanan yeni politik anlayışlardan biri olarak radikal demokrasinin temel parametreleri Keyman'ın ifadeleriyle şunlardır (Keyman, 2000: IX):

Bu çağrılardan bir tanesi radikal demokrasi projesi ve bu projenin savunduğu (a) kimlik-fark ilişkisine dayalı, (b) devlet egemenliği söylemini sorunlaştıran, (c) siyasal alanı global / ulusal / yerel etkileşim eksenine doğru genişleten, (d) sivil toplumu da devlet / parti gibi bir siyasal özne olarak düşünen ve bu bağlamda (e) katılımcı demokrasinin liberal demokrasi için önemini vurgulayan yeni siyaset anlayışı. Hemen belirtmeliyiz ki, radikal demokrasi liberal demokrasinin yaşadığımız geç / postmodern duruma göre yeniden-kurulması gereksinimini vurgulayarak "demokrasiyi demokratikleştirmeyi" amaçlayan bir kuramsal girişim. Diğer bir deyişle, kamusal alanın demokratikleşmenin önkoşulu olduğunu saptayarak, demokratik bir devlet / sivil toplum ilişkisinin parametrelerini kurmaya çalışan bir proje. Aynı zamanda da liberal demokrasinin katılımcı bir tarzda işlev görmesini sağlayacak kurumsal ve normatif bir demokrasi anlayışını siyasal söyleme yerleştirme çabası.

Keyman'ın vurguladığı parametreler, radikal demokrasi teorilerinin ortak özellikleri olarak algılanmalıdır. Dolayısıyla, birden çok radikal demokrasi teorisinin olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Bu çerçevede, farklı bakış açıları ve değerlendirmeleriyle radikal demokrasinin geniş bir yelpazede tartışıldığı ifade edilmelidir. Örneğin Mouffe radikal demokrasiyi, liberalizmin gerçekleşmemiş vaadi olarak algılamaktadır. Warren, liberalizmden niteliğe dair bir kopma olarak tanımlarken aynı zamanda müzakereci demokrasiyi radikal demokrasinin bir formu olarak adlandırmaktadır. Gabardi ise, aksine, müzakereci demokrasi ile radikal demokrasiyi birbirinden ayırmaktadır. Çünkü ilki bir konsensüs idealini takip ederken ikincisi farklılığın sürekli teşvikine odaklanmaktadır. Böylece Gabardi radikal demokrasiyi, Connolly'nin "agonistik" demokrasi kavramına eş anlamda değerlendirmektedir (Lavin, 2006: 25).

Farklı radikal demokrasi teorileri bulunmasına rağmen, bu teorilerin birbiriyle ilişkili oldukları ifade edilmelidir. Söz konusu teoriler içinde en

dikkate değer olanları "müzakereci (sorgulayıcı) demokrasi" ve "agonistik (çekişmeci) demokrasi"dir (Bulut, 2003: 53).

Müzakereci demokrasi modeline esin kaynağı olan fikirler Habermas'ın kamusal alan üzerinden yürüttüğü tartışmalardır. Mümkün olduğunca geniş bir katılımın öngörüldüğü kamusal alan, devlet kurumlarının dışında ve kamu normlarının tartışıldığı bir forum olarak algılanmaktadır. Konuşmacıların özgür ve eşit kabul edilmesi, evrenselliğe açıklık ve tarafsızlık ölçütlerini barındırması ve nihayet başkalarının refahına ilgi gösterilmesi ve dayanışma özelliğini vurgulaması bağlamında bir kamusal alan tartışması başlatan Habermas'ın bu çabaları bir demokrasi modeli olarak tasarlanmamış olmasına rağmen, müzakere temelli bir demokratik karar-verme sürecinin dayanakları olarak algılanmaktadır (Gould, 1999: 245). Öte yandan Habermas, neo-liberal politikanın düzenlenmemiş piyasasına direnmek, burjuva yasal ve anayasal demokratik haklarla ilgili mirasını somutlaştırmak için kamu müzakeresi önermekte (Browne, 2002: 1), kendi kendine organize olan özgür toplulukların ve eşit vatandaşların kolektif hadiseleri koordine ederek ortak akla yöneleceklerini (Cohen, 1999b: 385) ummaktadır.

Habermas'ın yaklaşımı, Benhabib'te "demokrasiyi anlamının en iyi yolu" olarak sunulmaktadır. O'na göre demokrasi, "bir toplumun önde gelen kurumlarındaki kolektif ve kamusal erk kullanımını örgütlemeyi sağlayan bir model olarak" düşünülmeli; "bu modelin temeli ise bir kolektivitenin refahını etkileyen kararların, ahlaksal ve siyasal bakımdan eşit bireyler arasındaki özgür ve akla dayalı bir müzakere usulünün sonucu olarak görülebileceği ilkesidir." Böylece, kolektif karar alma süreçlerinde meşruiyet ve rasyonellik de sağlanmış olmaktadır (Benhabib, 1999b: 102-104).

Cohen, müzakereci demokrasinin "siyasal gerekçelendirme ideali"ne yöneldiğini ifade etmektedir. Eşitler arasında gerçekleştirilen özgür bir kamusal muhakeme aracılığıyla demokrasi bir politika biçimi olmanın ötesinde, "özgür tartışmayı kolaylaştıran bir toplumsal ve kurumsal koşullar çerçevesi" de sunmaktadır. Kamusal iktidarın kullanılma yetkisini bir tartışma sürecine bağlayan bu anlayış (Cohen, 1999a: 146-147), ortak iyi, kamu güvenliği, eşit fırsat, özgürlük, hakkaniyet gibi geniş bir yelpazede ele alınan demokratik değerlere odaklanmaktadır. Kişisel ve grup çıkarlarının politik güçler olarak varlığını sürdürdüğü müzakereci modelde politik tartışmalar ve talepler

ortak avantaj, eşitlik ve tarafsızlık gibi değerlerle çerçeveselendirilmektedir (Cohen / Fung, 2007: 26).

Kamu alanında rasyonel bir konsensüse yönelme bağlamında müzakereci modeli eleştiriye tabi tutan "agonistik demokrasi" yaklaşımı, "biz" in inşa edilmesine veya "onlar" la uyuşuma yönelmeye karşı çıkmaktadır. "Çekişmeci çoğulculuk" (agonistic pluralism), politik alanın sürekli biçimde farklılıkların mücadele alanı olarak kalmasını sağlayan bir kavram olarak sunulmaktadır. Böylece demokrasinin, farklılığı besleyen ve bu eksen üzerinde varlığını sürdürebilen bir yönetim modeli olarak daha anlamlı / ideal hale geleceği düşünülmektedir.¹

Bulut'a göre hem müzakereci hem de agonistik demokrasi yaklaşımları, elitist görüşe karşıttırlar, bu bağlamda katılımı önemsemektedirler ve nihayet çoğulculuğa vurgu yapmaktadırlar (Bulut, 2003: 55).

"Farklılık" Sorunu

Fukuyama'nın liberal demokrasinin evrenselleştigiğine dair tezi, kuşkusuz görünür dayanaklara sahipti. Sovyetler Birliği'nde, Baltık ülkelerinde ve Orta Avrupa'nın doğusunda otoriter/totaliter sistemler ardı sıra çöktü; Filipin, Arjantin ve Brezilya'da da diktatörlükten demokrasiye geçildi. Bu gelişmelere rağmen, liberal demokrasinin henüz tam anlamıyla evrenselleşemediğinin işaretleri de mevcuttur. Nitekim Bosna-Hersek'te bir iç savaş ve etnik soykırım yaşandı; Rusya'nın Çeçenya üzerindeki sindirici politikalarına tanık olundu; Azerbeycan, Ermenistan, Makedonya ve Yunanistan gibi ülkelerde milliyetçi çatışmalar boy gösterir oldu; bazı müslüman ülkelerde demokrasi yerine İslam köktenciliği yükselmeye başladı; ve hatta Batı'da, Fransa'da, ABD'de, İtalya'da neofaşist hareketler iyiden iyiye kendilerini belli etmeye başladılar. Demokratikleşme küresel ölçekte yaygınlaşma istidadı göstermesine rağmen, etnik, dilsel, dinsel, ulusal ve kültürel farklılık formları da her yerde belirginleşti, kolektif kimliklerin tanınması yönündeki politikalara hız verildi. Kimlik arayışı insanın kendini başkasından ayıran özellikleriyle tanınmaya odaklandığından, kimlik politikaları da aslında farklılık yaratma politikaları olarak konumlandı. Artık kimlik / farklılık diyalektiğinden çok, farklı / öteki olanı yok

¹ Agonistik demokrasi hakkında geniş bilgi için bkz. Çağatay Okutan, "Post-Marksist Düşüncede Radikal Demokrasi Projesi," Liberal Düşünce, sayı: 41-42, Kış-Bahar 2006.

etmeye dönük çabalar söz konusu olmaya başladı (Benhabib, 1999a: 11-12).

Kimlik politikaları, 1970'lerde ortaya çıktığından bu yana olumlu olmayan yönde değişiklikler göstermiştir. Başlangıçta grup kimliği üzerine vurgu, asimilasyonun tahrip edici özelliğinin bertaraf edilmesi adına yasal eşitlik ve tam siyasal aidiyet öngören "içerme politikaları"na bir tepki olarak görünmüştü ve bu anlaşılır bir durumdu. Oysa günümüzde içerme politikalarına tam anlamıyla meydan okunmaktadır. Bazı kuramların, eşitliği, kamusalılığı, yansızlığı, normatifliği ve evrenselliği yalnızca iktidar stratejileri olarak yorumlamaları ve bu anlayıştan destek alan kimlik politikalarının farklılığı başlı başına bir değer olarak kabul etmeleri söz konusu olmaktadır. Artık hoşgörünün ortadan kalktığı, yansızlığın anlamsızlaştığı, eşitliğin önemsenmediği tikelci görüşlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Eşitlikçi ve demokratik politikanın yerine geçen olgu, katı milliyetçilik, etnik-merkezcilik ve müsamahasız grup tikelciliğidir. Nihayet eleştirel kuramların, Aydınlanma evrenselciliğine ve demokratik geleneklere içkin olan homojenleştirici kavramlara karşı duruşunun demokratikleşmeye ne derecede hizmet edeceği konusu muğlaklaşmaktadır (L. Cohen, 1999: 268-269).

Sorun, farklılığın demokrasi içinde konumunun ne olacağına ilişkindir. Farklılığın sahte bir uyum maskesi altında silinmesi kadar, aynı derecede sahte olan özcülüğün de farkında olan bir demokratik teoriye ihtiyaç hissedilmektedir (Phillips, 1999: 205). İşte radikal demokrasinin en önemli iddialarından biri de budur.

Her bakımdan totaliter mantığın reddi ve kurucu ontoloji karşıtlığıyla özne-konumların çoğulluğu teorisine dayanan radikal demokrasi (Nakano, 2004: 6), geleneksel ve liberal fundamentalizmlerle aşındırılmış olduğuna inandığı çoğulculuk fikrinin tam anlamıyla pratiğe aktarılmasını hedeflemektedir (Lavin, 2006: 265). Böylece, halkın kendi içinde barındırdığı bütün farklılıklarıyla temsil imkanı bulması amaçlanmakta (Sandilands, 1993), her türden hakkın kısıtlamaya uğramasını önlemek için de devlet karşısında sürekli bir teyakkuz hali; veya Mc Kerrow'un ifadesiyle sürekli bir isyan hali öngörülmektedir (Bruner, 2005: 321).

Radikal perspektif, halkın kendi özgürlüklerini aktif olarak kendi kendini yönetim pratiği içinde katılımlarıyla gerçekleştirebileceği üzerinde durmaktadır. Katılımın önemine vurgu yapan bu perspektif,

demokrasinin değerinin, bir yaşam şekli veya bir pratikle olduğu kadar kurumsal uzlaşmaların yerleşmesiyle de artacağına inanmaktadır. Böylece radikal demokrasi, halkın kendi kendini idare etmesine imkan verecek unsurları tartişmaya aan bir teşebbüs olarak ortaya çıkmaktadır (Bevir, 2006: 429-430).

Radikal demokrasi bağlamında politika, amaçları ve kimlikleri önceden belirlenmeyen gruplar arasında oluşacak politik bağlantıların alanıdır (Braun / Disch, 2002: 506). Böylece demokratik vatandaşlık, politik dernek / kurumlarda anlamını bulmakta, bu kurumlardan yükselecek kolektif seslerin ağdaş liberal demokratik politikanın sınırlı parametrelerini geniş bir alana taşıyacağı umulmaktadır (Little, 2002: 377).

Radikal demokrasi içinde gelişen bu eğilimin kaynağında, “yeni sosyal hareketler” olarak tanımlanan ve 1980’lerden bu yana etkinliğini arttıran duyarlılık alanları yer almaktadır. Artık politik partilerden daha çok eylemci kadınlar, beyaz ırktan olmayanlar, eşcinseller ve benzerleri boy göstermekte (Benhabib, 1999a: 13), kültürel ve dinsel toplulukların, çevrecilerin, insan hakları savunucularının çabaları ne çıkmaktadır. Batı Avrupa ve ABD’de yeni sosyal hareketler, Savaş sonrası kapitalist toplumların karakteristiğine bağlı yeni formlara bir cevap; devletin ve pazarın gücüne bir karşı-hegemonik çaba olarak görünmektedirler. Feminizm, evrecilik ve pasifizm bu çabanın en dikkate değer örnekleridir. Geleneksel çıkar temsili paradigmasının krizine odaklanan bu yaklaşım, feminist slogan “the personal is political” veya ğrenci hareketlerinin demokratik niversite talepleri örneklerinde olduğu gibi, demokratik yayılmanın mümkün olduğunca etkinleşmesini arzu etmektedir (Harvey, 1998: 161, 164).

Etkinleşme, politik alanın sınırlandırılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda Laclau ve Mouffe bütün kimliklerin ilişkisel olarak varolabileceği bir demokratik projeyi teorikleştirme gayreti içinde görünmektedirler (Barnett, 2004: 509). Teori, bir “biz” inşasına yönelmediği gibi, “onlar”la uyuru da hedeflememektedir. nemli olan nokta, biz-onlar ayrımının pluralist demokrasi ile bağdaşabilir yolunun ne olduğudur. Bu, politik alanda “diğeri”ni yok edilecek bir düşman olarak görmemeyi gerektirir. Böylece, demokratik politikanın amacı, düşmanlığı (antagonism) ekişmeye (agonism) dönüştürmek olarak belirlenmektedir. Mouffe’un “agonistic pluralism” olarak adlandırdığı bu bakış açısı, kamu alanında rasyonel bir konsensüs oluşturmaya ve tutkuların elemine edilmesi veya özel alana itilmesi

amacına yönelen demokratik politikaların yerindeliliğini sorgulamaktadır (Mouffe, 2000: 1).

“Çekişmeci çoğulculuk” farklılıkların sürekliliğine vurgu yaparken müzakereci model katılım haklarını daha çok öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda oy verme, birlik oluşturma, politik ifade, devlet yönetiminde makam edinme hakları ve fırsat eşitliği gibi konulara yoğunlaşmaktadır (Cohen, 1999a: 157). Her iki model liberal demokrasiye eleştirel bir gözle bakmakta veya derinleştirilmesi gerektiğini öne çıkarmakta ancak yöntem olarak belirgin bir farklılık da ortaya koymaktadırlar. Çekişmeci model rasyonel bir konsensüs hedeflememekte, ortak yarar kavramını demokratik projenin dışında tutmaktadır. Müzakereci model ise, farklılıkların kamusal alanda varolmasına önem vermekle birlikte, müzakere çıktılarının rasyonelliğini ve ortak yarara yönelmesini en azından ummaktadır.

Farklılıkların sürekliliğinden beslenecek bir demokrasi pratiğinin olabilirliği çekişmeci modelin cevaplamak zorunda olduğu bir sorundur. Özellikle farklılıkların boy gösterdiği bir kamusal alan miti, politik iradenin her türden talebi dikkate alacak biçimde politik çıktılar üretebilecek bir kapasitede olması gerektiğini vurgular. Bunun nasıl gerçekleşeceği temel bir problem olarak hala varlığını sürdürmektedir.

Müzakereci demokrasi anlayışı da ciddi problemler ihtiva etmektedir. Öncelikle, müzakere, söz konusu edilen bir karar için bütün boyutlarıyla katılımı öngörmek ve bu şekilde meşru bir zemine ulaşmak amacına yönelmekle birlikte, bir karar için bütün konuların tartışılmasının nasıl mümkün olacağı belli değildir. Üstelik, müzakere toleransı gerekli kılmakta ancak herkesin tolerans ruhunu hangi nedenlerle benimseyeceği konusu netlik kazanmamaktadır (Parkinson, 2003: 181). Öte yandan, karar alma sürecine katılma hakkının kimlerin olacağı sorunu da aşılabilir gözükmemektedir. Çünkü, “karardan etkilenen herkes”in hem müzakereye hem de karar alma süreçlerine katılacağı ifade ediliyorsa, bunun günümüz dünyasında işlerlik kazanma şansı bulunmamaktadır (Gould, 1999: 253).

Liberalizmin soyut evrenselciliği ve soyut bireyciliğine dönük eleştiriler her geçen gün biraz daha artmaktadır. Bu soyutlamanın, politik görüşlerin dışında kalan farklılıkları görmezden geldiği ve özel alana ittiği vurgulanmaktadır. Ancak, söz konusu eksikliği giderecek, bir başka ifadeyle farklılıkların kamusal alanda tanınmasını sağlayacak bir kuramsal çerçevenin oluşturulduğunu söylemek henüz mümkün

değildir (Gould, 1999: 244). Üstelik, farklılıkların ifadesi bağlamında liberal demokrasilerin, belirtildiğinin aksine ciddi bir başarı elde ettikleri de göz ardı edilmektedir. Kymlicka'nın belirttiği gibi, liberal demokrasilerin hepsinde bireyler, yurttaşlık ve politik haklarını koruyarak farklılıklarını sürdürürler. "Birlik oluşturma, din, konuşma, seyahat ve siyasal örgütlenme özgürlüğü bireylere sivil toplumu oluşturan çeşitli grup ve birlikleri oluşturup sürdürme, bu grupları değişen koşullara uyarlama ve kendi görüşleri ile ilgi alanlarını daha geniş nüfusa yayma imkanı vermektedir. Bu ortak yurttaşlık haklarının getirdiği koruma, toplumdaki meşru çeşitlilik biçimlerinden birçoğu açısından yeterlidir" (Kymlicka, 1999: 220).

Postmodern Geçicilik mi?

Radikal demokrasi tartışmaları, ulus-devletin mütemmim cüzü olan vatandaşlık nosyonunu varolan pratikleri açısından ciddi bir biçimde sorgulamaktadırlar. Vatandaşlığın eşit haklar ve yükümlülüklerle vurgu yapan homojenleştirici yönü, kimlik-fark politikaları bağlamında yeniden düzenlenmek istenmektedir. Ancak bu bakış açısının, vatandaşlığın sadece bir yönüne odaklanması nedeniyle çok sağlıklı olduğu söylenemez. Nitekim vatandaşlığın, bir arada tutan bir bağ olması, bütün farklılıkların kamusal alanda ifadesinin ve bu farklılık taleplerinin her birinin politik çıktılar haline gelmesinin imkansızlığı göz ardı edilmektedir. Üstelik insanlığın iki yüzyıldan fazla bir süredir içinde yaşadığı ve eksikliklerine rağmen hala geçerli bir politik-toplumsal form olan ulus-devleti ikame edecek yeni bir birliktelik keşfedilmiş değildir.

Bu, söz konusu tartışmaların "postmodern durum"a uygun bir mahiyetinin olabileceği argümanını güçlendirmektedir. Kuşkusuz demokrasi teorisine katkıları yadsınamaz ama belki de Vergin'in (2004: 285), "her şeyin geçici, bugün var yarın yok olduğunu savunan postmodernizm de ola ki daha şimdiden dağılmanın yolunu tutmuş bir sabun köpüğüdür, zihinleri cezbeden bir pırıltıdan ibarettir" değerlendirmesi kabilinden bir geçiciliktir. Postmodern durum, modern olanın "post"udur. Sarıbay'ın (2004: 35) ifadeleriyle, "modern olan hep geçicidir (ephimeral): Kendisi dahil hiçbir şeyi kalıcı kılmaz, her şeyi geçici hale sokarak stratejik olarak konumlandırır. Bu anlamda her şeyin 'post'unu çıkarır!'".

Demokrasinin de "post"u çıkarılacaksa, bunun sonuçları itibariyle çok farklı iki anlama geleceği unutulmamalıdır. İlki, her yönüyle, bütün

çıplaklığıyla bir demokratik teori ortaya koyabilmek bakımından olumlu anlamıdır. İkincisi ise, "post"suz kalmanın doğuracağı savunmasızlığın demokrasiyi riske atacak anlamıdır. Bu noktada, Protagoras mitosunu hatırlamakta yarar vardır: Canlılar yaratılırken, iki kardeş tanrı Prometheus ile Epimetheus görevlendirilir. Epimetheus canlıları donatma işini tek başına yapmaya karar verir ve hayvanlara hız, post, diş, kanat, güç vb. özellikleri bahşeder. İnsana geldiğinde verecek hiçbir şeyinin olmadığını fark eder. İnsan "çıplak, ayakkabısız, örtüsüz ve silahsız" kalır. Bu noktada Prometheus devreye girer ve ateşle sanatlar bilgisini insana armağan eder. Ancak insan yine de güvencede değildir. Çünkü politika sanatını bilmedikleri için toplumsal bir düzen oluşturamazlar ve birbirlerini yok etmeye başlarlar. İnsanın bu haline acıyan Zeus, haber tanrısı Hermes aracılığıyla adaleti ve siyasal erdemi hediye eder (Ağaoğulları, 2002: 89-90).

Demokrasinin imdadına yetişecek bir Zeus olacak mı? Demokrasiyi "derinleştirmek" isteyen her türden yaklaşımın bu riski dikkate alma zorunluluğu vardır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2002) *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Barnett, C. (2004) "Deconstructing Radical Democracy: Articulation, Representation and Being-with-others," *Political Geography*, 23.
- Benhabib, S. (1999a) "Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Benhabib, S. (1999b), "Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Berry, D., G. Moss (2007- int. alınma tarihi), "Libre Commons=Libre Culture+Radical Democracy," www.noemalab.org
- Bevir, M. (2006) "Democratic Governance: Systems and Radical Perspectives," *Public Administration Review*.
- Braun, B., L. Disch (2002), "Radical Democracy's Modern Constitution," *Environment and Planning D: Society and Space*, 20.

- Browne, C. (2002), "Deliberative Democracy and Late Modernity," *Jubilee Conference of the Australasian Political Studies Association*, Canberra.
- Bruner, L. (2005), "Rhetorical and the Critique of National Identity Construction," *National Identities*, 7/3.
- Bulut, N. (2003), "Demokrasiyi İdeal Anlamına Yaklaştırma Çabası Olarak Radikal Demokrasi," *Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2.
- Chambers, S. A. (2004), "Giving up (on) Rights? The Future of Rights and the Project of Radical Democracy," *American Journal of Political Science*, 48/2.
- Cohen, J., A. Fung (2007-int. alınma tarihi), "Radical Democracy," www.archonfung.net
- Cohen, J. L. (1999), "Demokrasi, Farklılık ve Özel Yaşam Hakkı," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Cohen, J. (1999a), "Müzakereci Demokraside Usul ve Esas," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Cohen, J. (1999b), "Reflections on Habermas on Democracy," *Ratio Juris*, 12/4.
- Gould, C. (1999), "Çeşitlilik ve Demokrasi: Farklılıkların Temsili," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Habermas, J. (1997), *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (1999), "Demokrasinin Üç Normatif Modeli," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Habermas, J. (2004) "Kamusal Alan," Özbek, M. (ed.), *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Habermas, J. (2005) "Equal Treatment of Cultures and the Limits of Postmodern Liberalism," *The Journal of Political Philosophy*, 13/1.
- Harvey, N. (1998) "The Zapatistas, Radical Democratic Citizenship and Women's Struggles," *Social Politics*.
- Keyman, F. (2000), *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kymlicka, W. (1999) "Kanada'da Grup Ayrımlaşmalı Üç Yurttaşlık Biçimi," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

- Lavin, C. (2006) "Fear, Radical Democracy and Ontological Methadone," *Politiy*, 38/2.
- Little, A. (2002) "Community and Radical Democracy," *Journal of Political Ideologies*, 7/3.
- Mouffe, C. (1999) "Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Mouffe, C. (2000) "Politics and Passions: the Stakes of Democracy," *Politeia-Conference*, Leuven.
- Nakano, Y. (2004) "Tolerance and Intolerance of Radical Democracy," *Annual Conference of Political Studies Association*.
- Nash, K. (1994) "Beyond Liberalism? Feminist Theories of Democracy," *Justice Beyond Liberalism*.
- O'Loughlin, J., M. Ward vd. (1998) "The Diffusion of Democracy, 1946-1994," *Annals of the Association of American Geographers*, 88/4.
- Okutan, Ç. (2006) "Post-Marksist Düşünce'de Radikal Demokrasi Projesi," *Liberal Düşünce*, 41-42.
- Özbek, M. (2004) "Kamusal Alanın Sınırları," Özbek, M. (ed.), *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Parkinson, J. (2003) "Legitimacy Problems in Deliberative Democracy," *Political Studies*, 51.
- Phillips, Anne (1999) "Farklılığa Nasıl Yaklaşmalı: Fikirler Politikası mı, Yoksa Mevcudiyet Politikası mı?," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık* İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Ranault, E. (2005) "Radical Democracy and an Abolitionist Concept of Justice," *Critical Horizons*, 6/1.
- Sandilands, K. (1993) "Radical Democracy," *Synthesis/Regeneration*.
- Sarıbay, A. Y. (2004) *Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Vergin, N. (2004) *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Wolin, S. S. (1999) "Elle Tutulmaz Demokrasi," Benhabib S. (yay. haz.), *Demokrasi ve Farklılık*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.